

Toplumsal Cinsiyete Duygusal Bakış

Fatma YILDIRIM*

Hasan GÜL**

Öz

Soyut ve öznel bir konu olan duygunun; tanımı, algısı, kaynağı, idraki konusunda ne kadar çok fikir farklılıkları olursa olsun kadın ile özdeş tutulması hususunda çağlar boyunca fikir birliğinde olunmuştur. Böylece duygular, kadınlardan beklenen tutum ve davranışlar gibi toplumun cinsiyetlere özgü kendi yargılarına göre biçimlenmişlerdir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin her boyutundan, yani algısından, rollerinden, eşitsizliğinden ve hatta eşitliğinden etkilenmiş ve şekillenmişlerdir. Nihayetinde insanın nevi şahsına münhasır olan duygular, adeta sosyal rol ve yargı kalıplarının vicdanına bırakılmıştır. Bu çalışmanın amacı; duygu kavramının akıl ile girdiği çetin ikilik çatışmalarını incelemek ve tüm bunların kadınlar ve erkekler açısından toplum içinde nasıl kodlandığını ve anlamlandırıldığını yeniden sorgulamaya çalışmaktır. Niyetimiz bu çatışmaları yorumlarken farklı veya yeni bir ikilik yaratmak değil; bu durumun tarihsel süreç içinde nasıl farklılaştığına dair toplumsal cinsiyet perspektifinden vurgu yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Duygu, Akıl, Kadın, Erkek, Toplumsal Cinsiyet

Makale Türü: Derleme Makale

Emotional Approach to Social Gender

Abstract

No matter how many differences of opinion there may be about the definition, perception, source and cognition of emotion, which is an abstract and subjective subject, there has been a consensus about identifying it with women for ages. Thus, emotions, like attitudes and behaviors expected from women, are shaped according to society's own judgments about gender. Therefore emotions have been affected and shaped by every aspect of gender, namely, its perception, roles, inequality and even equality. Consequently feelings that are unique to the person are almost left to the mercy of social roles and judicial patterns. The purpose of the study is to examine duality conflicts of the concept of emotion with mind and to question how all these are coded and interpreted in society terms of women and men. Our intention is not to create a different or new duality while describing these conflicts but to emphasize how this situation is differentiated in historical process from a gender perspective.

Keywords: Emotion, Mind, Woman, Man, Social Gender

Article Type: Review Article

* Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Doktora Öğrencisi, yazan.fatmayildirim@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3585-5370.

** Prof. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hasan.gul@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3720-5451.

1.GİRİŞ

Akıl ve duygu bileşeni olan insan; yaşam ve ölümden başlayıp varlık ve yokluğa doğru devam eden hayatını, tarih boyunca ikilikler yoluyla anlamaya çalışmıştır. Bu anlayış içinde erkek, kadınla anlaşılmalı çalışılırken; akıl da duygu ile karşılaştırılmıştır. Diğer bir deyişle bu etkileşim içinde akıl erkeğe, duygu da kadına ait kabul edilmiştir. İlerleyen süreç içinde de rasyonalite adeta kadınlığın aşılması olarak algılanmıştır. Böylece kadına atfedilen duygu da doğal olarak kadınsı olarak görülmeye başlanmıştır. Zaman içinde akıl hızla zirveye çıkıp alkışlanmaya devam ederken; duygu, kadının tarafında kaldığından tıpkı kadınların kendisi gibi sürekli kendini anlatmaya, ispata hatta boşluk tamamlamaya çabalayan taraf olmuştur. Yani doğal akış içinde kadınlarla aynı safta yer alan duygular da kadınların diğer mücadele ettiği konular gibi toplumsal cinsiyet tartışmalarında yerini almıştır. Üstelik zamanla duygular, kadınlara ve erkeklere özgü duygular şeklinde ayrılmış ve süreç içinde sınıflandırılmıştır. Neticede duygular artık insanların şahsına değil cinsiyetlerine ait olmuştur. Örneğin merhamet, şefkat, empati, neşe, sadakat, sevgi kadınlara; hiddet, öfke, adalet, saldırganlık gibi duygular da erkeklere daha çok yakıştırılmıştır.

Bu çalışma, duygu ve akıl arasındaki tarihsel çatışmayı gözler önüne serip, tüm bunları toplumsal cinsiyet açısından irdelerken aynı zamanda birçok duygunun cinsiyetlere göre nasıl başkalaşım şekli değiştirdiğini yorumlamayı hedeflemektedir. Nitel ve eleştirel bir analiz yapılarak oluşturulmuş bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Duygu neden önemlidir? Duygu ve akıl ikilik çatışmasının tarihsel süreci nasıldır? Bu süreçte duygu neden kadına daha uygun görülmüştür? Kız çocukları ve erkek çocukları büyürken duyguları nasıl şekillenir? Kadınlar ve erkekler arasında duygu farkları var mıdır? Bu duygu farklarının toplumsal öğrenme ile ilişkisi nedir? Kadınlar ve erkekler duygularını nasıl anlamlandıırır? Toplumsal cinsiyet nedir? Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları duygulardan nasıl etkilenir? Duygular toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre biçimlendirilebilir mi?

2. DUYGU VE AKIL ÇATIŞMASINDA KADIN İLE ERKEK

Duygu, kavram olarak tanımında zorlanılan en karmaşık konulardan biri olmuştur. Bunun en önemli sebebi onun bireye has, ölçülmez bir nitelik olmasıyla alakalıdır. Bu yüzden “Duygu nedir?” sorusu bugün bile henüz cevabı netleşmeyen, 1884 yılında William James tarafından sorgulanmış gibi görünen (James, 1884) ama Antik Çağ’da Aristoteles’in dahi bir şekilde yanıtladığı bir sorudur (Solomon, 2008). Genel olarak bir his ve bu hisse özgü belirli düşüncelerdir. Ayrıca hem psikolojik hem biyolojik haller ve bu hallere bağlı hareket dizilimleridir (Goleman, 2003).

Benzer şekilde akıl kavramı da soyut bir kavramdır ve onun da net bir tanımını yapmak güçtür. Akıl kelimesi etimolojik olarak bağlamak, tutmak, engellemek, menetmek, tedbirli davranmak manalarına gelmektedir (Esen, 2011: 88). Burada bağlamaktan kasıt; birbirine uygun iki nesne, kavram, bilgi arasında bağlantı kurarak tehlikelerden korunmaktır. Dolayısıyla aklın görevi, çoğunlukla dış dünyadan malzeme olarak bilgi üretmek olarak bilinmektedir (Özdemir, 2017: 116).

Tarihsel süreç değerlendirdiğinde kadınlar genellikle duyguyla, erkekler de akılla örtüşürülmüşlerdir. Elbette bu süreç birdenbire olmamıştır. Nitekim İlk Çağ’da insanlığın en çok mücadele ettiği şey “doğa” olmuş ve bu dönem kadınlar doğa ile özdeş tutulmuşlardır (Demirhan Serinken, 2016). Kuşkusuz anaerkil dönemdeki doğanın algılanış biçimiyle, ataerkil dönemdeki doğanın algılanış şekli farklı olmuştur. Yani anaerkil dönemde kadınların bulunduğu ateşten (Redd, 2012: 190); ataerkil dönemde erkekler kadınları koruduklarını iddia etmişlerdir. Bu bağlamda kadınla eşleştirilen doğa zamanla; dönüştürülmesi veya kontrol altına alınması gereken bir olgu haline gelmiştir (Marçal, 2018). İlerleyen dönemlerde yaşam mücadelesini kazanmak için başta doğa olmak üzere ikiye bölünerek anlaşılmalı çalışılmıştır.

Bu ikili tahayyül anlayışı MÖ 6. yüzyılda Pisagor'un "ikilik felsefesiyle" daha da belirginlik kazanmıştır. Bu ikilikler, canlı-cansız, gece-gündüz, sınırlı-sınırsız, tek-çift, sağ-sol, durağan-hareketli, düz-eğri, aydınlık-karanlık, iyi-kötü ve eril-dişil gibi karşıtlıklardır. Detaylı bakıldığında söz konusu olan bu iki ilkedden birincisi biçim veren yani üstün olan; ikincisi ise biçimsiz olan yani yoksun olan taraftır. Dolayısıyla eril ve dişil zıtlığında da eril olan birinci ve üstün olarak kabul edilmiştir. İşte bu noktadan itibaren kadın ve erkek ayrımı bir değer ölçütü olarak kullanılmaya başlamıştır (Lloyd, 1993). Bu ikilikler dünyası içinde kadın erkeğin, duygu da aklın ötekisi olarak kurgulanmaya başlamıştır. Dolayısıyla erkeğin bir versiyonu olmuş, onun gibi, onun karşıtı ama hep onunla ilişkili kalmıştır (Marçal, 2018: 129; Berktaş, 2012). Yani kadın olmak, basitçe erkek olmamak olarak algılanmıştır (Altan, 2019: 252). Oysa Schiller'in de dediği gibi birini ötekine üstün kılmak, birini "asilzade" ötekini de "köle" yapmak insanlığa tamamen aykırıdır. Yani ötekinin bakış açısını özümsemeden onu görmezden gelerek dayanışma içinde olmak, ötekini insan olmaktan çıkarmaktadır (Schiller, 2008: 1225). Bu bağlamda zamanla erkek; düşünmeyi, bilgiyi, varlığı ve uygarlığı temsil etmeye başlamıştır. Böylelikle erkeğin ötekisi kadın da onun temsil ettiği ötekiler ile örtüştürülmüş; doğa, beden, madde ve yoklukla yakın kılınmıştır (Berktaş, 2016). Bu düalist dalgalanmalar, gün geçtikçe akıl yürütmeyi erkeklere özgü bir durum; duyguları da "doğası gereği" kadınlara has bir hal içinde sıkıştırmıştır.

Antik Yunan dönemine bakıldığında Platon'un halka açık derslerinin, kadınlara yasak olup olmadığı halen araştırılmaktadır. Ancak felsefe düşkününü bir kadın olan Lasthénie'in, Platon'u dinleyebilmek için erkek kılıfına girdiği, dersleri gizli gizli takip ettiği bilinmektedir. Yani bu dönemde felsefe ile uğraşan, düşünce bazında katkı sunan kadınlar olsa da bilimsel üretimde ve edebiyat dünyasında cinsiyetçi politikalar yüzünden son derece sınırlı sayıdaki eserleriyle, derin bir "unutulmuşluğa" kurban edilmişlerdir (Kia, 2015: 18-19). Ayrıca dönemin önemli filozoflarından Aristoteles; ruhun beden üzerinde, aklın duygu üzerinde, erkeğin de kadın üzerinde egemen olduğunu iddia etmiştir. Tanrısal ruh ile ilişkili olan saf aklın, yalnızca erkeklere özgü ve yeryüzündeki her şeyden üstün kılındığını ileri sürmüştür (Kağıtçıbaşı, 2010: 24).

Tarihsel açıdan yakın dönemlere denk gelen Eski Türklere bakıldığında, anaerkil bir toplumsal yapıya sahip oldukları yönünde bilgiler çoğunluktadır. Nitekim MÖ 500-600 yılları arasında yaşadığı bilinen ve birçok kaynakta dünyanın ilk kadın hükümdarı (Çolak, 2016: 60) olarak ifade edilen Tomris Hatun da lider kadın tiplerinin tarihteki bilinen ilk tipi olarak karşımıza çıkmaktadır (Acar, 2019: 397). Ayrıca Eski Türklerde sıklıkla kullanılan "at, avrat, silah" deyişinin aslının da "at, toprak, pusat" olduğu bilinmektedir (Anger, 1998: 18). Fakat zamanla toprak, yine kadınla özdeşleştirilmiş; yıllar öncesinden gelen bu söz günümüzde de yadırganmadan bu şekilde kabul edilmiştir.

Tek tanrılı dinlerin doğuşunu ve yayılmasını kapsayan uzun bir süreç olan Orta Çağ'a gelindiğinde büyük ölçüde dinin etkisinde kalan bir düşünce sistemi olduğu görülmektedir (Topdemir, 2009: 123). Dolayısıyla bu dönem cinsiyetlerin akılla olan ilişkisi genellikle din merkezli sorgulanmıştır. Örneğin Yahudilikte erkek, akla; kadın ise maddeye tekabül etmiştir (Köysüren, 2016: 31). Hristiyanlığın etkisiyle kilisenin ileri gelenleri Âdem'in cennetten Havva yüzünden kovulduğunu iddia etmişlerdir (Marshall, 1997: 22). Aynı dönem Mevlâna Mesnevi'sinde kadını Hakk'ın ışığı, nuru olarak belirtse de akıl ile nefsin savaşını anlatan hikâyesinde aklı erkek, kadını da nefis ve tabiat olarak tanımlamıştır (Rumi, 1997: 158-166). Görüldüğü gibi bu dönemlerde de öncekiler gibi aklın işaret ettiği cinsiyet, kadın olmamıştır. Üstelik kadınlar ahlaki ve dini kurallar nedeniyle hem sınırlandırılmış hem de dine özel bir kutsallık alanına yerleştirilmişlerdir.

Tüm bu süreçler devam ederken kadın akıldan uzak tutulmuş, zaten aktif bir sistem olan ikilik durmadan çalışmaya devam etmiştir. Bunun neticesinde kadınlar da kendi cinsiyetleri arasında iki

genel sınıfa ayrılmıştır: iyi kadınlar ve kötü kadınlar. Yani bir tarafta sevginin, aşkın, şefkatin sembolü olan kadınlar, diğer yanda büyücüler, cadılar. Üstelik bu dönem Hıristiyan kilisesinin batıl inançlarından beslenen ve zamanla sapkın bir teolojik fikre dönüşen cadı avları da yine bu dönem yapılmıştır. Çünkü cadıların, şeytanın ve bütün kötü ruhların emrinde olduğuna inanılmıştır. Cadı avlarının ilk ve en önemli kurbanları şifacı kadınlar olmuşlardır. Şifacı olan bu kadınların, aynı zamanda bitkisel tedavilerde usta olan ve bitkilerin tedavi edici etkisini kullanan ilk doktorlar oldukları bilinmektedir (Genç, 2011: 271). Bitkileri çok iyi tanıyan bu kadınlar; büyücü oldukları iddia edilmiş, çeşitli işkencelere maruz bırakılarak yok edilmişlerdir (Aksan, 2013: 360). Bu dönemde kitleler halinde boğulan ya da yakılan kadın büyücülerin sayısı; yirmi bin, elli bin hatta bazı kaynaklara göre iki milyona yakın olduğu söylenmektedir (Akdemir, 1991: 251). Berktaş (2012)'a göre kadın düşmanlığının doruk noktasına ulaştığı cadı avcılığı ile batıl inancı ve cehaleti yok etmeye yönelik fikri devrimlerin aynı tarihlere denk gelmesi kesinlikle bir tesadüf değildir. İlerleyen dönemde Rönesans'ın da etkisiyle fikri ve toplumsal düzeyde birtakım kıpırdanmalar olsa da kadınlar için fazla bir değişiklik söz konusu olmamıştır.

17. yüzyılda ise akıl kavramı güçlenmeye başlamış ve (Mill, 2017: 27) yine erkeğin yanına yakıştırılmıştır (Lloyd, 1993: 22). Hatta 18. yüzyılda kadını tek ve bağımsız bir birey olarak görmediğini (Genç, 2015: 29) ifade eden Jean-Jacques Rousseau'ya İngiliz yazar Mary Wollstonecraft, 1792'de yazdığı "Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi" adlı kitabında şöyle seslenme gereği duymuştur: "Kadınların da akli vardır ve kendilerini akılları aracılığıyla yönetme gücüne sahiptirler. Yetenekleri bakımından da erkeklerden aşağı değildirler" (Wollstonecraft, 2012). 1792 yılında yazılan bu satırlar aklın kurgulanmasında kadının dışlanması göstergesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Wollstonecraft eserinde kadınların da erkekler kadar Tanrı'nın yarattığı bir varlık olduğunu dile getirmiştir (Mitchel ve Oakey, 1984: 174-175). Wollstonecraft'ın bu görüşleri feminist hareketlerin başlamasını tetiklemiş, 19. yüzyılda ortaya çıkan 1. Feminist Dalga; eserde altı çizilen talepler üzerine inşa edilmiştir (Sancar, 2011: 65).

1960'lı ve 1970'li yıllarda 2. Dalga Feminizm'in de etkisiyle daha çok öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya vurgu yapılmış, toplumsal düzenlemelerin kadını birey olarak görmeyi önüne geçtiğine dikkat çekilmiştir (Ecevit, 2011: 4). Simone de Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" adlı kitabında yer verdiği "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü dönemin sloganı niteliğinde olmuş (Direk, 2014: 70) dişilik/kadınlık, erillik/erkeklik kavramının tartışmalarını başlatmıştır (Saygılıgil, 2016: 13). Bir kadın filozof olarak De Beauvoir; Eski Yunan'dan bugüne kadar kadınlığın, hep ortak suçlamalara maruz kaldığı görüşünde olmuş, kadınlara atfedilen olumsuzlukların doğuştan getirilmediğini, kadınların içinde bulunduğu toplumun eseri olduğunu, kadınların erkeklerin yönettiği bir topluma dâhil olduğunu savunmuştur (Mitchel ve Oakey, 1984). Yani sorunun biyolojik erkek cinsiyetinde değil, toplumsal bir konum olarak erkeklikte olduğunu iddia etmiştir (Köysüren, 2016: 16). Durum böyleyken bu dönem kadınlar, yaşadığı dünyanın erkeklere ait olduğunu kabul etmişlerdir. Aynı zamanda De Beauvoir, erkekleri de anlamaya çalışmıştır. Onların kamusal alanda sıkıntı çekip belirli kalıplar altına girmelerinden dolayı rahatsızlıklarından bahsetmiştir. Yani De Beauvoir hemcinslerinin haklarını savunurken bir yandan erkeklerin toplumsal ve felsefi konumunu da eleştirmeden (Agacinski, 2015: 192) onları anlamaya çalışmıştır. Hatta bu konuda iş hayatı yüzünden böceğe dönüşen bir erkeği anlatan Kafka'nın "Dönüşüm" adlı eserine dikkat çekmiştir (Beauvoir, 1993: 20-22).

1980'li yıllardan sonra dünyada neo-liberal politikaların etkisiyle iktisadi alanda değişen dünyada, kadınlara bakış açısı yeniden şekillenmeye başlamıştır. Fiziksel olarak zayıf, nazik, kibar, ücretli çalışmayan kadınlar daha makbul iken; zamanla fiziksel açıdan daha kuvvetli, eğitilmiş, ücretli

çalışan, kariyer sahibi kadınlar daha “kıymetli” gösterilmeye başlanmıştır. Fakat değişmiş gibi görünen bu durum, kadınların toplum içindeki ikincil konumunu değiştirmemiştir. Aksine “çocuk da yaparım kariyer de” sloganıyla kadınların hayattaki yüklerinin daha da arttırmasına sebep olmuştur (Altan, 2019: 210). Yani kadınlar hem çalışma hayatında varlıklarını hızla kabul ettirmeye çalışırken bir yandan da hane içindeki ev kadınlığı, annelik gibi rollerini de eksiksiz yerine getirmeye devam etmişlerdir. Bu yüzden çoğunlukla çalışma saatleri esnek, sigortasız, güvencesiz işlerde çalışmaya yönelmiş veya yöneltmişlerdir. Böylelikle cinsiyetler arasındaki hiyerarşi daha da belirginleşmiş, kadınlara hem fiziksel hem duygusal bir yük olarak geri dönmüştür.

Ayrıca 1990’lı yıllardan sonra bazı ulusal ve uluslararası politikalarda “kadınların güçlendirilmesi” kavramı literatüre eklenmiştir (Yıldırım ve Gül, 2021: 682). Birleşmiş Milletler’in tanımına göre güçlendirme; yaşam kalitesi, insan saygınlığı, insani büyüme ve gelişmiş hizmet sunumu için anahtar bir kavram, toplumun her kesiminden bireyin refahını sağlamak için temel bir strateji olarak tanımlanmaktadır (Unwomen, 2010). Toplumların gelişmesini ve ilerlemesini amaçladıklarını söylenen bu politikalarda güçlendirme kavramının derinindeki mana oldukça önemlidir. Şöyle ki; etken olan taraf güçlü taraftır, o da zaten bellidir. Yani ulaşılması icap edilen güçlü olanın erkek olduğu baştan kabul edilmiştir. Dolayısıyla zayıf olan taraf ise kadına kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle erkek; belirli bir noktada konumlandırılacak, kadın da bu belirlenen noktaya yaklaştırılmak suretiyle güç dengesi kurulmaya çalışılacaktır. Aslında erkek ve kadın arasındaki güçlü ve zayıf ikiliği, tarih boyunca hep var olan bir sistem olsa da buradaki konu işin iktisadi boyutunu temsil etmektedir (Marçal, 2018).

Görüldüğü gibi tarihsel akış içinde kadınlar “edilgenlikle” özdeş kılınmıştır. Çünkü Batı’da maddeye etki etmenin sembolü olan etkinlik değerli, edilgenlik ise değersizdir. Bu yüzden takdir gören birincisi erkeğe, ikincisi kadına atfedilmektedir. Oysa Hindistan’a bakıldığında edilgenlik, çile çekip olgunlaşarak ulaşılan dinginliğin sembolü olduğu için daha değerlidir. Ne ilginçtir ki orada da edilgenlik erkeklerin özelliğidir. Etkinlik ise düzensizliği temsil ettiğinden değersiz görülmüştür. Dolayısıyla etkinliğin, kadına ait kabul olduğu kabul edilmiştir. Nitekim kadınlarda görülen nitelikler toplumdan topluma değişse de onlara ait olduğu iddia edilen özelliklerin olumsuz, erkeklerdekinin ise olumlu olması durumu değişmemektedir (Cesur-Kılıçaslan ve Işık, 2016: 62). Oysa MÖ 600’lerde Lao Tzu’nun “Öğretiler” adlı eserinde iki zıtlığın yani Yin ile Yang kavramlarının birbirlerini yarattığını; böylece dişil ve eril enerjinin dairesel hareketle birbirini takip ettiğini söylemektedir. Yani geleneksel bakış açısının aksine, karşılıklı zıtlığın dengeli ve birbirinin içinde olduğunu anlatan durumdur (Marshall, 1997: 28). Fakat cinsiyete dair bu bakış açısı; ne yazık ki günümüzde bile hâlâ bu felsefenin çıktığı Çin dâhil, dünyanın hiçbir ülkesinde hâkim değildir (Marçal, 2018: 149).

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KALIP YARGILARI

Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak hem kadının hem erkeğin sosyal ve kültürel açıdan yeniden anlamlandırılması, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimi, onlara verdiği toplumsal rolleri (Berktaş, 2016: 8) sosyal ve kültürel farklı rol beklentileri şeklinde tanımlanmaktadır (Hines, 2019: 8; Lindsey, 2016: 4). Hintli yazar Bhasin (2003)’in de dediği gibi cinsiyet bir şey ama toplumsal cinsiyet çok daha başka bir şeydir. Çünkü toplumsal cinsiyet aynı zamanda toplumun, bireye bakış açısını ve algılarını da içine alan kuvvetli olgular bütünüdür (Rogers ve Rogers, 2001). Bu olguların temeli aynı olsa da bakış açısı ve yorumlanması, toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içinde bir kesimden diğerine göre değişse de özünde ortak noktası çoktur. Bu öz, toplumsal cinsiyet temelli asimetrinin yani farklılıkların ve eşitsizliklerin varlığıdır (Ecevit, 2003: 83). Nitekim bu farklılıkların, zamanla nasıl normale dönüştüğünün sorgusunu yapmak problemin kaynağına inmek açısından oldukça önemlidir.

İşte bu noktada toplumdaki kalıp yargıları anlamak ve tanımlamak gerekmektedir. Kalıp yargılar; belirli bir cinsiyet, ırk, yöre, millet, meslek gibi belli bir grubun bütün üyeleri hakkında genelleme yaparak hepsi aynı özelliği gösteriyor gibi organize olan inançların tümüne verilen isimdir. Cinsiyet de çok güçlü bir kalıp yargı kategorisidir. Toplumun kadınlardan bir grup, erkeklerden de bir grup olarak göstermesini beklediği özelliklere “toplumsal cinsiyet kalıp yargıları” adı verilmektedir (Adaçay, 2014: 19). Hemen her toplumda benzer şekilde ortaya çıkan ve benimsenen toplumsal cinsiyet kalıp yargıları; aslında toplumun kadınlara ve erkeklere biçtiği annelik, babalık, ablalık, abilik, öğretmenlik gibi toplumsal cinsiyet rollerinin hem nedeni hem sonucu olan çift taraflı bir etkidir. Yani toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı bazı nitelikler atfedilerek, tipikleştirilen kadınlık ve erkeklik özellikleri oluşturulmuştur. Çünkü patriarşinin başarısı, aslında ayrımları doğallaştırma yeteneği ile orantılıdır. Bu bağlamda erkek egemen toplumlarda yaşam döngüsü, eril tahakkümün kodlarına göre kurgulanmaktadır. Ancak ilginç olan durum bu sistem içinde kadınların çoğu, duruma bilinçli olarak değil fakat zorlama da olmaksızın kendiliğinden razı olmaktadır. Böylelikle kadınlar, farkında olarak ya da olmayarak eril tahakkümü devam ettirmektedir (Türk, 2007). Çünkü bunlar, kontrolü yine toplum tarafından kendiliğinden yapılan içselleştirilmiş sistemlerdir (Eagleton, 1996: 222-223). Yani adeta toplum kadınlara ve erkeklere bir senaryo yazmakta bireyler de cinsiyetlerine göre bu rolleri oynamaktadır. Dolayısıyla baskın ve normalleşmiş erkeklik ve kadınlık kodları, günlük hayatın içinde başköşeye kurulmaktadır (Cornell, 1987: 61). Üstelik bu geleneksel normların değiştirilmesi oldukça zordur. Çünkü geçmişten gelen kültürel değerlerle tutkalla yapışır gibi sabitlenmiştir (Connell, 1996).

4. DUYGULARIN TOPLUMSAL CİNSİYET HALLERİ

Yüzyıllar boyunca duygular kadınlarla özdeş tutulmuş, erkeklerden daha duygusal olarak kodlanmışlardır (Barrett ve Bliss Moreau, 2009; Briton ve Hall, 1995). Ancak bu genellemeler esasında biyolojik cinsiyetle değil toplumsal cinsiyet algısı ve kalıp yargıları ile alakalıdır (Saygılıgil, 2016: 7). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisiyle, sosyal çevre bazı duyguları kadınlar açısından desteklemiş, bazı duyguları da bastırmıştır. Bazı duyguları erkeklere uygun görmüş, bazı duyguları onlara yakıştırmamıştır. Mesela erkek çocuklarına zayıflık, başarısızlık, hüznün hatta sevgi gibi duyguların geri planda tutulması öğretilirken (Gençoğlu ve Yılmaz, 2012: 20) kız çocuklarında; utanma, mahcubiyet, çekinme, iyilik gibi duygular ön plana çıkarılmıştır (Schilling, 2009: 35). Benzer şekilde şefkat, sadakat, merhamet, utanma, iyimserlik, neşe, itaat, endişe gibi duygular daha çok kadınlara aitmiş gibi algılanırken; erkeklerde en az seviyede olduğuna inanılmıştır. Öyle ki bu ayrımlar, yapılan çoğu çalışma ile de desteklenmiş bu doğrultuda anlam dahi kazanmıştır. Bir araştırmada kadınların; aşk, sevgi, şefkat, korku, mahcup olma, utanma üzüntü, suçluluk gibi duyguları yoğun şekilde yaşadıkları sonucuna varılmıştır (Kring, Smith ve Neale, 1994).

Ayrıca toplumda öfke, hiddet, cesaret, saldırganlık, takdir gibi duyguların erkeksi rollerle örtüştüğü kabulü oldukça yaygındır. Oysa öfke konusunda yapılan bir çalışmada; kadının kendi öfkesini aslında o öfkenin hatırına yaşayamadığı iddia edilmektedir. Bu durumun sebebi de kadınların, dış dünyada verdikleri görüntüyü dikkate almalarından kaynaklıdır (Cesur-Kılıçaslan ve Işık, 2016: 57). Bu yüzden öfke duygusunun ne kadar erkeklerde daha çok olduğu gibi bir kanı varsa da bu yanıltıcıdır. Duygular aslında aynı, tepkiler ve tepki stilleri farklıdır (Akan ve Barışkın, 2017: 2).

Her insan aileyle beraber bir toplumun da içine doğmaktadır. Kız ya da erkek cinsiyet fark etmeksizin; o toplumun, gelenekleri, kültürel normları, değerleri, algıları henüz anne karnındayken bireye kodlanmaktadır (Şaşman Kaylı, 2017: 61). Daha sonra öğrenme başlamakta, yani toplumsal cinsiyetleri ebeveynler ya da bakıcılar yoluyla onlara bebeklikte aktarılmaktadır (Giddens, 2000; Barbulescu ve Bidwell, 2013: 739). Keza tutuş şekilleri, kokular, giysiler, saç stilleri gibi farklılıkların

tümü bebeklere öğrenme sürecinde önemli sinyaller vermektedir. Onlar da çevreden aldıkları bu sinyalleri hafızaya kaydetmektedirler. Çünkü onlar adeta minik öğrenme makinalarıdır (Fine, 2016: 210).

Cinsiyetlerine göre verilen isimlerden başlayarak, kızlara pembe erkeklere mavi renk kıyafetlerin giydirilmesi gibi pratiklerle toplumsal cinsiyetin ilk çentikleri çocukların temiz dimağlarına işlenmektedir (Ecevit, 2003; Saygılıgil, 2016). Daha sonra büyüdükçe bir çocuğun etrafında ne varsa; elbiseleri, ayakkabıları, yatak örtüsü, beslenme çantası, boyama kitabı cinsiyetine göre kesin çizgilerle ayrıştırılmaktadır. Bu etki “küçük kızların yıkıcı derecede pembeleştirilmesi” olarak tarif edilen bir etkidir (Fine, 2016: 248). Aslında bu durum 19. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır. O zamana kadar kız ve erkek çocuklara unisex kıyafetler giydirilmiştir. Renk ayrımına gidildiği süreçte ilginç olan pembe rengin, önceleri erkek çocuklara yakıştırılması ve giydirilmesidir. Çünkü o dönem erkeklere uygun görülen pembe; kırmızıya yakın bir renk olduğu için, kararlı, hırslı, güçlü ve cesur bir renk olarak algılanmıştır. Kızlara giydirilen mavi ise inancı, narinliği ve zarafeti temsil ettiğine inanılmıştır (Paoletti, 1987: 136). Neticede zamanla rengin bile kudreti temsil eden tarafı, erkeğe layık görülmüştür.

Toplumda var olan kadın ve erkek cinsiyetine ilişkin, duyguları şekillendiren görünmez ama güçlü diğer bir kalıp yargı ise masallardır. Çünkü masallar her zaman verili kültürün değerleri ya da zaaflarıyla iş birliği yapmaktadırlar. Bu yüzden kahramanlar genellikle güvenilir, cesur, atak, problem çözen cinsiyet tarafında olduğundan erkeklerdir. Kadınlar ise fedakâr, nahif, kırılgan, korkak, sabırlıdır. Toplum kadının mağdur olanını yücelttiği için, masallardaki kadınlar da genellikle zor durumdadır (Sezer, 2010: 19-20). Güzelliğinden başka özelliği olmayan kadınlar, prenses kılığının arkasında çaresiz bir bekleyiş içinde kurtarılmayı beklemektedir. Aslında bu bir çeşit bağımlılık örneğidir. Hatta Colette Dowling (1992) bu durumu Külkedisi Kompleksi olarak tanımlamaktadır.

Ayrıca araştırmalara göre özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklar fazla nesnel düşünememekte, olaylar arasında somut bağlar kuramamakta, düş ile gerçeği çoğunlukla birbirine karıştırmaktadırlar. Son yıllarda masal ve hikâye kitaplarının yanı sıra çizgi filmler, diziler ve diğer televizyon programları bu konuya hiç dikkat etmemektedir. Bu yüzden çocuklar, özellikle korku duygusunu yoğun şekilde yaşamaya başlamışlardır (Dağlıoğlu ve Çamlıbel Çakmak, 2009: 511). Korku, geçmiş deneyimler aracılığıyla gelişen tehlikelere verilen tepkilerin ismidir (Green, 1994: 227) ve bu duygu insanlık tarihi kadar eskidir (Smith, 2018: 156). Bu sebeple bilişsel olarak kolay tetiklenmektedir. Mary Wollstonecraft (2012)’a göre kız çocuklarında korku erkek çocuklarına göre daha hoş görüyle karşılanmaktadır. Fakat bu yanlış bir tutumdur. Onlara da korku konusunda erkek çocuklarına gösterilen tavrı göstermek gerekmektedir. Fischer vd. (2004) tüm dünyada otuz yedi ülkede toplanan, altı duygudaki cinsiyet farklılıklarına ilişkin kültürler arası verilere ilişkin analizlerde, kadınların korku duygusunun erkeklere nazaran anlamlı şekilde daha yoğun olduğu sonucuna varmışlardır.

Özellikle çocuklukta aşılana korku duygusu ileriki yaşlarda bir görevde veya hedefte başarısız olma korkusu ile kendini göstermektedir (Nelson vd., 2013: 11). Bu konudaki ilk akla gelen örnekler kız öğrencilerin; problem çözmeye, matematik, yön ve mekân becerileri konusunda erkeklere göre daha az başarılı olduğu düşüncesidir (Çolak, 2019: 55). Bu algı ve kanıksama onların özellikle mühendislik mesleğine uzak durmalarına sebep olmuştur. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalar, kız öğrencilerin okul çağlarında sayısal testlerde sanılanın aksine başarılı olduğunu ancak ilgilerinin daha az olduğunu (Eşel, 2005: 140) bunun da sebebinin mühendislik gibi sayısala dayalı mesleklerin kendi cinsiyetleri için ulaşılmaz olduğuna dair inançları gösterilmektedir (Nelson vd., 2013: 12). Oysa doküman tezgâhlarını gözlemleyerek ilk ilkel bilgisayar fikrini ortaya atan ve bugün ilk bilgisayar

programcısı kabul edilen Ada Byron'dır. Aynı zamanda yazar olan Byron, sınırlara duyguların nasıl aktarıldığı hususunda matematiksel bir model oluşturma düşüncesi olduğu halde bu çalışmasını tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Yine hem fizik hem de kimya alanında ilk Nobel ödülünü alan radyoloji biliminin kurucusu Madam Crue'dur (Uzbyay, 2017: 87).

Bandura'ya ait olan Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre kız çocuklar anneyi, erkek çocuklar da babayı, sonra yakın çevreyi model almaktadırlar. Çünkü çocuklar, davranışları hem pekiştirme hem de modelleme yoluyla öğrenirler. Davranış üzerindeki etkiler de doğrudan fiziksel değişim nedeniyle değil, daha çok, artan olgunluğa uygun yeni eylemler bekledikleri için sosyalleşme ajanlarının farklı tepkileriyle ortaya çıkmaktadır. Bunun için de en iyi yöntem, ödül ve cezadır (Grusec, 1992: 778). Yetişkinler; çocuklar üzerinde kabul edilebilir gördükleri davranışları ödüllendirirken, kabul görmediklerini cezalandırmaktadır. Örneğin bebeklerle oynayan kızlar övülürken, bebeklerle oynayan erkekler cinsiyete aykırı davranışlarda bulunduğu için azarlanmakta, hatta bazen sevginin geri çekilmesi suretiyle cezalandırılmaktadır. Aynı şekilde kamyonlarla oynayan erkekler normal karşılanırken, kamyonla oynayan kız çocukları yadırganmaktadır (Fine, 2016). Yine benzer biçimde kız çocuğu ağladığında usulca yatıştırılmaktadır. Bunun sebebinin ebeveynlerin ağlamanın kızlar için uygun bir davranış biçimi olduğu düşünmeleridir. Fakat ağlayan erkek çocuğu için aynı durum söz konusu değildir. Ona sert tepkilerle ağlamaması söylenmektedir. Böylece birkaç kez üst üste benzer tepkiyle karşılaşan erkek çocuk, etrafındaki nitelikleri erkeksi ve kadınsı diye ayıracaktır. Dolayısıyla cinsiyetinin erkek olduğunun farkında olan çocuk kendince, kadınsı saydığı her şeyi reddetmeye başlayacaktır (Segal, 1990: 182).

İşte bu tür ve benzeri etkileşimler toplumsal cinsiyet sosyalizasyonunu meydana getirmektedir (Ryle, 2015: 119-120). Dolayısıyla bir yanda duygulu, narin, uslu, hanım kız çocukları; diğer yanda duygularını saklayan, gizlemeye çalışan erkek çocukları büyüyecektir. Yani kısaca kız ve erkek çocukları, farkında bile olunmadan farklı farklı duygularla sarmalanmış, bastırılmış, sıkıştırılmış bir toplumun içinde hamur misali şekillendirilmektedir. Doğal olarak çocuklar; anne, baba, akran, akraba, komşu, öğretmen ve çevrelerindeki diğer tüm insanlarla etkileşim halindedir. Bu yüzden olaylar karşısında arka arkaya yaşanan duygusal dersler ve deneyimlerle; beyinlerinin belli bölümleri ile bağlantı kurmakta, kendilerine göre duygu kodları oluşturmakta ve bu duygulara karşılık verecek şekilde yaşamaktadırlar (Goleman, 2003: 240-241).

Çocuklar tüm bu iletişimlerini de duygusal mesajlar yoluyla yapmaktadır ve bu mesajların sinyalleri öyle kuvvetlidir ki yetişkinlik dönemlerinde bile devam etmektedir. Bu sanıldığından çok daha önemlidir. Nitekim araştırmalara göre aileler kız ve erkek çocuklarını yetiştirirken farklı duygusal yaklaşımlarda bulunmaktadırlar (Fine, 2016: 212; Tuğrul, 1999). Hatta anne babaların kız ya da erkek bebeklerini severken çıkardıkları sesler ve kullandıkları kelimeler bile farklıdır. Mesela anneler hikâye anlatırken kızlarına, oğullarına nazaran daha fazla duygu yüklü ifadeler kullanmaktadırlar. Bu durum onların ileride daha duygu dolu kelimelere aşına olmalarına sebep olmalarını sağlamaktadır (Kazaz, 2019). Bir araştırmaya göre; annelerin kız çocuklarla, daha altı aylıkken bile, daha çok konuştuğu sonucuna varılmıştır (Clearfield ve Nelson, 2006). İlaveten ebeveynlerin de kızlarından, oğullarına nazaran daha fazla sözlü yanıt beklediği bilinmektedir. Cherry ve Lewis'in 1976 yılında yaptıkları çalışmada annelerin yirmi dört aylık kızlarına daha fazla soru sorup ondan daha fazla sözlü olarak yanıt beklerken, akran erkek çocuklarına soru sormaktan öte kendilerinin daha fazla açıklama yaptığı sonucuna ulaşmışlardır (Cherry ve Lewis, 1976). Kız çocuklarının, erkek çocuklara göre dil yetisinin daha erken kavranmasına yol açabilen bu gibi durumların; onları ileriki yaşlarında konuşmalarında fark olmasa bile duyguları aktarmada daha tecrübeli kılabilirler. Erkeklerin ise duygularını dile getirme ve karşı tarafa aktarma hususunda

çocukluktan itibaren teşvik görememeleri hem kendilerinin hem de başkalarının duygusal durumları hakkında bilinç olarak yetersiz kalmalarına sebep olduğu öne sürülmektedir (Schilling, 2009: 35).

5.SONUÇ

Duygu her insanda saf bir enerji gibi ama farklı şekillerde bulunmaktadır. Doğduğu andan itibaren yaşamak için gayret gösteren insan, zamanla sosyal çevresinin de farkına varmaktadır. İşte bu noktada kendisinde bulunan enerjinin hangisine daha çok gereksinimi olduğuna karar vermeye başlamaktadır. Fakat buradaki önemli nokta, duygunun varlığı kadar yokluğunun da etkisinin büyük olduğudur. Bu zıt gibi görünen ama ahenkli durum sebebiyle duygular; en çok düşünülen, araştırılan, tartışılan meselelerden biri haline gelmiştir. Fakat yine de tarihsel süreç içinde hak ettiği itibarı tam manasıyla görememiştir. Bugün bitkilerin, hayvanların bile duygu âleminin incelenmeye çalışıldığı çağımızda, insanların duygularının kesin çerçevesi çizilebilmiş değildir. İnsan, yapay zekânın, ileri teknolojinin peşinde koşarken; duygularının gücünü yadsımış, onun varlığını güçsüzlük olarak algılamıştır. Bu algı, bir yılda veya on yılda oluşmamış, yüzyıllar boyunca devam eden kanıksanmış bir tutum olmuştur. Bugün birçok bilim insanının üzerinde çalıştığı insana en benzer robotta bile olmayan tek şey duygudur. Çünkü duygu; sonradan ilave edilemeyen, insan ruhuna ezelden ait bir olgudur. Bu yüzden çok kıymetlidir.

Tarih boyunca insanların dünyayı en kolay anlama çabaları, doğayla mücadele gayretleri en çok zıtlıklar yoluyla olmuştur. Bu yüzden duygu, akıl ile zıtlaştırılmış adeta duygulu olmak akılsız olmak; duygusuz olmak mantıksız olmak gibi algılanmış ve hatta algılatılmıştır. Bu pay içinde duygular kadınlara yakıştırılmış, erkeklerin duygudan uzak olduğu genel geçer formül kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle erkeklere de akıl, mantık gibi terimler daha çok yakıştırılmıştır. Oysa duygular tamamen insanidir. Elbette erkekler de duygularını hissetmekte, yaşamakta, ifade etmektedirler. Ancak toplum tarafından belirli duygulara izin verilmekte, belirli duyguların kadınların tekelinde olduğuna inanılmaktadır. Böylece cinsiyetlere göre şekillenen duygular, toplumda yaşayan insanların tutumlarını, davranışlarını, aile hayatlarını, mesleklerini hatta hayallerini etkilemektedir. Kısaca duygular, toplumun cinsiyet kalıp yargılarının etkisiyle adı konulmaya çalışılan nitelik haline gelmektedir. Nitekim özellikle son yirmi yılda her alanda olduğu gibi cinsiyete dayalı toplumsal tutumlar ve erkeklik imgeleri esneklik kazanmıştır. Erkekler de modayla ilgilenmeye, çocuk bakımına daha çok katkı sunmaya, mutfakta çokça vakit geçirmeye başlamışlardır. Hatta medyanın da desteğiyle duygularını dile getirmeye özendirilmişlerdir. Aslında kibar, nazik, şefkatli erkekler sanıldığı kadar az da değildir. Örneğin ülkemizde 1985 yılında Nilüfer'in herkes tarafından bilinen "erkekler ağlamaz, sil gözyaşını" şarkısına karşılık, 2017 yılında Can Bonomo "erkekler de ağlar, sev gözyaşını" diyerek cevabi bir şarkı söylemiştir. Sonuç olarak duygular; tarihin her döneminde ve hayatın her alanında toplumsal cinsiyet algısının, kalıp yargılarının, eşitsizliklerinin ve rollerinin etkisi altında kalmaktan kurtulamamıştır. Sürekli konuşulup, tartışılmalı ve anlaşılmalı çalışılmalı bile mütemadiyen arka planda kalmaya mahkûm edilmiştir. Duyguların ikinci planda kalmasının ve adeta yokmuş gibi davranılmasının en belirgin sebebi, aslında duygunun tarihsel süreç boyunca kadınlara özgü olduğunun kanıksanmasıdır (Dökmen, 2009:186). Nitekim eğer tarih boyunca duygu erkeğe, akıl kadına ithaf edilmiş olsaydı, günümüzde duygu algısı olarak da konum olarak da bugünkünden çok daha üstün bir yerde olacağı kuvvetle muhtemeldi.

Etik Beyan

“Toplumsal Cinsiyete Duygusal Bakış” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayımlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan ve İnsan*. 6(21), 395-411.
- Adaçay, F.R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Agacinski, S. (2015). Düşüncenin Yeniden Ele Geçirilişi. Cumhuri Öztürk (Ed.), *Kadınların En Güzel Tarihi* içinde (ss.189-208). Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Akan, Ş. T. ve Barışkın, P. E. (2017). Kültür ve Cinsiyet Bağlamında Berkeley Duygu İfadesi Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Ölçütleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 28, 43-50.
- Akdemir, S. (1991). Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın. *İslami Araştırmalar*, 5(4), 249-258.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık 1450-1750. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 355-368.
- Anger, B. (1998). *Tarih Boyunca Erkek Gibi Kadınlar*. İstanbul: Ezgi Yayınları.
- Altan, H. Z. (2019). *Varlığında Yokluğunda Kadın Bir Toplumsal Cinsiyet Eleştirisi*. İstanbul: Humanist.
- Barbulescu, R. ve Bidwell, M. (2013). Do Women Choose Different Jobs From Men? Mechanisms Of Application Segregation In The Market For Managerial Workers. *Organization Science*, 24(3), 737-756.
- Barrett, L. F. ve Bliss Moreau, E. (2009). She's Emotional. He's Having A Bad Day: Attributional Explanations For Emotion Stereotypes. *Emotion*, 9(5), 649-658.
- Beauvoir, S. (1993). Kadın İkinci Cins Genç Kızlık Çağı. Bertan Onaran (Çev.). İstanbul: Payel.
- Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlıkta Ve İslamiyet'te Kadının Statüsü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2016). Feminist Teoride Açılımlar. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkiner (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde (ss. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*. Kader Ay (Çev.). İstanbul: Dayanışma Vakfı.
- Briton, N. J. ve Hall, J. A. (1995). Beliefs About Female and Male Nonverbal Communication. *Sex Roles*, 32(1-2), 79-90.
- Cesur-Kılıçaraslan, S. ve Işık, T. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve Efsaneden Gerçeğe Türkiye'de Kadın. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Cherry, L ve Lewis, M. (1976). Mothers and Two-Year-Olds: A Study of Sex-Differentiated Aspects of Verbal Interaction. *Developmental Psychology*, 12(4), 278-282.

- Yıldırım, F. & Gül, H. (2021). Toplumsal Cinsiyete Duygusal Bakış. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 578-590.
- Clearfield, M. W. ve Nelson, N. M. (2006). Sex Differences in Mothers' Speech and Play Behavior With 6-, 9-, and 14-Month-Old Infants. *Sex Roles*, 54(1), 127-137.
- Connell, R.W. (1996). Teaching The Boys: New Research on Masculinity, and Gender Strategies For Schools. *Teachers College*, 98, 206-234.
- Çolak, F. (2016). Türklerde Lider Kadın Tipolojisi ve Gülnar Hatun Efsanesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 58-69.
- Çolak, G. (2019). *Toplumdilbilimi Toplumsal Cinsiyet ve Dil*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dağlıoğlu, E, H. ve Çamlıbel Çakmak, Ö. (2009). Okul Öncesi Çocuklarına Yönelik Yayınlanan Hikâye Kitaplarının Şiddet ve Korku Öğeleri Açısından İncelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(3), 510-534.
- Demirhan Serinken, N. (2016). Anaerkil Toplumun Sonu. *Journal of International Social Research*, 9(42), 1070-1076.
- Direk, Z. (2014). Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi. Zeynep Direk (Der.), *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* içinde (ss. 67-85). İstanbul: Yapı Kredi.
- Dowling, C. (1992). *Sindirella Kompleksi*. Selçuk Budak (Çev.). Ankara: Öteki.
- Dökmen, Ü. (2009). *Küçük Şeyler 4: Eşitler Evi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. M. Özcan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde (ss. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Esen, M. (2011). Kur'an'da Akıl-İman İlişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 85-96.
- Eşel, E. (2005). Kadın ve Erkek Beyninin Farklılıkları. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, 15(3),138-152.
- Fine, C. (2016). Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması. Kıvanç Tanrıyar (Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Fischer, A. H., Rodriguez Mosquera, P. M., Van Vianen, A. E., ve Manstead, A. S. (2004). Gender and Culture Differences in Emotion. *Emotion*, 4(1), 87-94.
- Genç, H. (2015). Women Education In Emile By Jean-Jacques Rousseau. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 25-34.
- Genç, Ö. (2011). Ortaçağ Avrupa'sında Kadın. Altan Çetin (Ed.), *Ortaçağda Kadın* içinde (ss. 241-297). İstanbul: Lotus Yayınları.
- Gençoğlu, C. ve Yılmaz, M. (2012). *Duygusal Farkındalık*. Samsun: E-Yazı.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Goleman, D. (2003). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* İstanbul: Varlık Yayın.
- Green, L. (1994). Fear As A Way Of Life. *Cultural Anthropology*, 9(2), 227-256.

- Yıldırım, F. & Gül, H. (2021). Toplumsal Cinsiyete Duygusal Bakış. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 578-590.
- Grusec, J. E. (1992). Social Learning Theory And Developmental Psychology: The legacies of Robert R. Sears and Albert Bandura. *Developmental Psychology*, 28(5),776-786.
- Hines, S. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Akışkan Mıdır? 21. Yüzyıl için Rehber. Özge Çağlar (Çev.)*. İstanbul: Hep Yayıncılık.
- James, W. (1884). What Is An Emotion? *Oxford University Press*, 9(34), 188-205.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Türkiye'de Kadın ve Eğitim. H. Durudoğan, F. Gökşen, B. E. Oder ve D. Yüksek (Ed.), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar içinde* (ss. 23-33). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kazaz, A. (2019). *Duygusal Zekâ ve Tüketim*. İstanbul: Literatürk.
- Kia, R.A. (2015). Atina'daki Demokrasiden Ortaçağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(1),7-20.
- Köysüren, A. Ç. (2016). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kring, A. M., Smith, D. A., ve Neale, J. M. (1994). Individual Differences in Dispositional Expressiveness: Development and Validation of The Emotional Expressivity Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 934-949.
- Lindsey, L. L. (2016). *Gender Roles A Sociological Perspective*. USA: Routledge.
- Lloyd, G. (1993). *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. Muttalip Özcan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marçal, K. (2018). *Adam Smith'in Yemeğini Pişiren Kimdi? Ekonomide Kadının Görünmez Eli*. Ali Arda (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, T. M. (1997). *Hükmeden Erkek Boyun Eğen Kadın*. Gülden Şen (Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Mill, J. S. (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*. Ahmet Özcan (Çev.), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Mitchel, J. ve Oakley, A. (1984). *Kadın ve Eşitlik*. Fatmagül Berktaş (Çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Nelson, K. L., Newman, D. N., McDaniel, J. R. ve Buboltz, W. C. (2013). Gender Differences in Fear of Failure Amongst Engineering Students. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(16), 10-16.
- Özdemir, O. (2017). Psikiyatrik Açından Akıl ve Aklın Terbiyesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(1), 115-121.
- Paoletti, J. B. (1987). Clothing And Gender In America: Children's Fashions, 1890-1920. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 13(1), 136-143.
- Reed, E. (2012). *Kadının Evrimi*. Şemsa Yeğin (Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Rogers, W. S. ve Rogers, R. S. (2001). *The Psychology of Gender And Sexuality: An Introduction*. UK: McGraw-Hill Education.
- Rumi, M. C. (1997). Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi (6 Cilt). Şefik Can (Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ryle, R. (2015). *Questioning Gender: A Sociological Exploration*. Los Angeles: Sage.

- Yıldırım, F. & Gül, H. (2021). Toplumsal Cinsiyete Duygusal Bakış. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 578-590.
- Sancar, S. (2011). Türkiye’de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. Serpil Sancar (Der). *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar (2 Cilt)* içinde (ss. 61-117). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Saygılıgil, F. (2016). Toplumsal Cinsiyet Kavramı. Feryal Saygılıgil (Der.). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde (ss. 8-16). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schilling, D. (2009). *Duygusal Zekâ Beceri Eğitimi Uygulamaya Yönelik Pratik Bir Model ve 50 Aktivite*. T. Fikret Karahan, B. Murat Yalçın, Müge Yılmaz, Mehmet E. Sardoğan (Çev.). Ankara: Maya Yayınları.
- Schiller, B. M. (2008). Film Essay Saying Yes To Dirt, Desire and Difference: Yes (2004). *The International Journal of Psychoanalysis*, 89(6),1225-1235.
- Segal, L. (1990). *Gelecek Kadın Mı? Suğra Öncü* (Çev.). İstanbul: Afa Yayınları.
- Sezer, M.Ö. (2010) *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Smith, T. W. (2018). *Duygular Sözlüğü*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Solomon, R. C. (2008). The Philosophy of Emotions. Michael Lewis, Jeannette M. Haviland-Jones ve Lisa Feldman Barrett (Ed.). *Handbook of Emotions* içinde (ss. 3-17). New York: The Guildford Press.
- Şaşman Kaylı, D. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısının Annelik Kurgularıyla İlişkisi. Derya Altun ve Huriye Toker (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet İçinde Kadın Bedeninin Annelikle İmtihanı* içinde (ss. 61-78). Ankara: Nika Yayınevi.
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe Nedir? Bilgi Nedir? *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal Zekâ. *Klinik Psikiyatri*, 1, 12-20.
- Türk, B. (2007). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Pierre Bourdieu. *Sosyal Bilimlerde Açılımlar Konferansı*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- UNWWomen (2010). “The Women’s Empowerment Principles”, <https://www.unglobalcompact.org/take-action/action/womens-principles>.
- Uzbay, T. (2017). *Görünmeyen Beyin*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi*. Deniz Hakyemez (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Yıldırım, F. ve Gül, H. (2021). Uluslararası Kalkınma Politikaları ve Kadınların Güçlendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 679-695.